

UTBLICK

Svåra levnadsvillkor bland norska krigsbarn

▲ *Marit Paulsen är inte ett norskt krigsbarn. Hon föddes i Norge före andra världskriget och har en tysk morfar. Men det räckte för att bli särbehandlad. Utifrån egna erfarenheter har hon skrivit en bok om flickan Ida som får lida av att vara "tyske-tösens dotter".*

Krigsbarn kallas i Norge de barn som under eller strax efter andra världskriget föddes av norska kvinnor och vars pappa var tysk soldat. Statistisk sentralbyrå i Norge har spårat upp ett urval av dem 60 år senare. Det visade sig att många av dem har dåliga levnadsvillkor, men att en betydande del ser ut att leva som norrmän gör mest.

OMKRING 10 000 TILL 12 000 BARN föddes av norska kvinnor och tyska soldater under perioden 1941 till 1946. Tidigare presentationer av dessa barns levnadsvillkor har baserats på skevt sammansatta urval eller på enstaka personers berättelser. Statistisk sentralbyrå i Norge har använt en ny metod för att för första gången kunna ge en representativ bild av gruppen. Med utgångspunkt från manuella tyska krigsarkiv har ett slumpmässigt urval spårats upp och återfunnits i dataregister under perioden 1960 till 2002.

Högre dödlighet bland krigsbarnen

Krigsbarnens levnadsbild är sammansatt. Men det finns mycket som tyder på att många har haft en sämre levnadsstandard

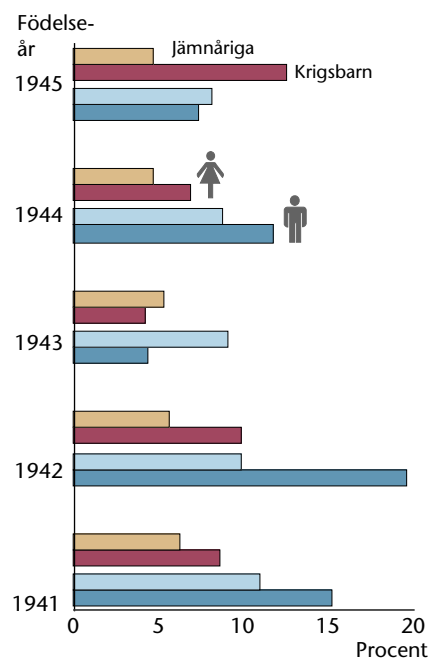
än sina jämnåriga. För det första har de en klart högre dödlighet än andra grupper av norrmän. Andelen döda är högre i alla årskullar, med undantag för födda 1943 där andelen döda faktiskt är lägre. Det beror troligtvis på ett säreget bortfall i den ålderskohorten. Det lägsta och antagligen minst skeva bortfallet finns bland dem som föddes åren 1941 och 1942. Överdödligheten i dessa två ålderskullar, i snitt 66 procent, ligger bakom merparten av den överdödlighet krigsbarnen har jämfört med andra norrmän.

Krigsbarnens dödlighet i självmord är högre än den är bland jämnåriga. Det samma gäller dödligheten till följd av cancer och hjärt-kärlsjukdomar. Andra resultat pekar i samma negativa riktning. Bland annat har fler blivit sjukpensionärer i relativt unga åldrar. Sammantaget tyder resultaten på att många av krigsbarnen har och har haft hälsoproblem.

En femtedel växte upp med en ensamstående mamma

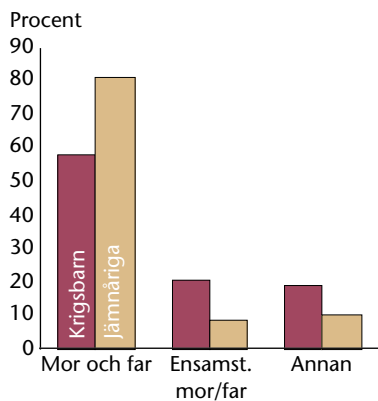
De flesta levde under de första levnadsåren med en ensamstående mamma. Något samliv med den tyske fadern var

Andel döda 1960–2003 bland norska krigsbarn och jämnåriga. Procent

▲ *Krigsbarnen har högre dödlighet än sina jämnåriga landsmän. Eftersom åldersfördelningen är något sned bland krigsbarn jämförs varje årskull för sig.*

Vårdnadshavare 1960 för norska krigsbarn och deras jämnåriga

▲ *En majoritet av krigsbarnen bodde med både ”mor och far” år 1960. I vilken grad det rör sig om biologisk mor och styvfar eller om adoptivföräldrar, fosterföräldrar och andra släktingar är oklart. Men flertalet växte ändå upp i hem med både en kvinnlig och en manlig vårdnadshavare. De flesta bodde sannolikt med sin biologiska mor och man kan på goda grunder anta att en försvinnande liten andel bodde med sin biologiska far.*

i det närmaste omöjligt för andra än det fåtal som flyttade till Tyskland med fadern. De allra flesta växte upp i Norge. Vid folkräkningen år 1960 bodde bara en femtedel med en ensamstående mamma. I jämförelse är det dock en hög andel, nästan tre gånger så hög som bland deras jämnåriga.

Fler skilsmässor bland kvinnorna

I vuxen ålder har krigsbarnen gift sig i samma utsträckning som andra. Men skilsmässorna har varit vanligare bland kvinnorna i denna grupp. Över 23 procent av dem var fränskilda. Bland männen är däremot andelen fränskilda i princip densamma som bland andra jämnåriga av båda könen, omkring 14 procent.

Krigsbarnen är klart underrepresenterade bland dem som har utbildning på högskole- och universitetsnivå. I motsats är de överrepresenterade på de lägsta stegen av skalan.

Inkomsten speglar bland annat utbildningsnivå, position, deltagande i arbetslivet och arbetslivserfarenhet. Krigsbarnen är något överrepresenterade på de lägsta nivåerna av inkomsthierarkin och underrepresenterade på de översta. Genomsnittsinkomsten per år ligger drygt 21 000 kr under snittet för jämnåriga. Skillnaden är störst för männen – knappt 38 000 kr, och väsentligt mindre för kvinnorna – ungefär 7 500 kr. Skillnaden i förmögenhet är

Data och metod

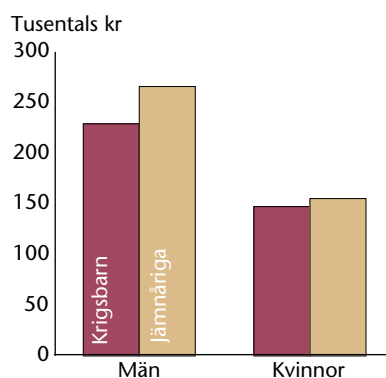
Det sägs att mellan 10 000 och 12 000 barn föddes under perioden 1941 till 1946 som följd av ett förhållande mellan en norsk kvinna och en tysk man. Omkring 8 000 av dessa barn registrerades av den tyska Lebensbornorganisationen, som bland annat hade egna mödrahem för de aktuella kvinnorna och som gav dem månatliga bidrag när barnet var fött.

Från Lebensborns protokoll har vi dragit ett urval av barn. Upplysningarna om barnen som vi hittade i Lebensbornsprotokollet, samt i andra delar av Lebensborns och Socialdepartementets arkiv, användes för att spåra barnens nuvarande identitet via de födelsennummer som alla tilldelades på basis av Folk- och bostadsräkningen 1960.

Nettourvalet omfattar 1 150 identifierade ”barn”. Deras personnummer har använts för att identifiera dem i elektroniska register, speciellt från folk- och bostadsräkningarna från 1960 och 2001. Den sista räkningen är kopplad till en rad andra register, bland annat inkomst- och utbildningsregistret.

Intäkter efter skatt 2001

Genomsnittligt antal kr per person

▲ *Krigsbarnen tjänar mindre än sina jämnåriga. Både för att många är bidragstagare med låga inkomster, men också för att det finns så få välbeställda krigsbarn som kan bidra till att höja upp genomsnittet.*

mellan krigsbarn och jämnåriga ännu större än vad inkomstskillnaderna är.

Som folk är mest

Det finns samtidigt många likheter mellan krigsbarnen och deras jämnåriga. Likheter är också många med en jämförelsegrupp som bestod av barn med ensamstående mödrar. Väldigt få är ogifta. Männen skiljer sig inte oftare än sina jämnåriga. De som fått barn, har i snitt fått lika många barn som andra födda

Norska krigsbarn i Sverige

I Sverige bor det en del norska krigsbarn av vilka några är nog så prominenta t.ex. ABBA:s Anni-Frid Lyngstad. Mindre känt är nog att en grupp på drygt 30 barnhemsbarn från Tyskland blev adopterade av svenska familjer strax efter andra världskriget. Barnen hade tyska fäder, men blev i svenska medier framställda som barn till döda norska motståndskämpar och andra som omkommit i tyska koncentrationsläger. Ännu mindre känt är att norska och svenska socialdemokrater vid ungefär samma tidpunkt förde samtal om att skicka ett större antal norska barn med tyska fäder till Sverige för adoption. Planerna blev aldrig satta i verket.

Källa: Lars Borgersrud, ”Staten og krigsbarnen”, Institutt for kulturstudier, Universitetet i Oslo 2004.

under samma period. Många krigsbarn verkar ha levt sitt liv som ”folk gör mest”, åtminstone sett utifrån. De har en vanlig utbildning, en genomsnittlig inkomst, bor bra, är gifta och har barn. Sammantaget pekar resultaten från den här studien på att trots svåra levnadsvillkor bland krigsbarnen lever de flesta i dag så som normmän gör mest.

Dag Ellingsen är seniorrådgivare och redaktör på Samfunnsspeilet. Han arbetar på Statistisk sentralbyrå i Norge. e-post: dag.ellingsen@ssb.no

Översättning: Jan-Aage Haaland, SCB

Lästips

Krigsbarns levkår. En registerbasert undersøkelse. Dag Ellingsen. RAPP 2004/19. Statistisk sentralbyrå. Norge

Mange krigsbarn med vanskelig levkår. Samfunnsspeilet nr. 4-2004, Statistisk sentralbyrå, Norge

Både artikeln och rapporten finns på Statistisk sentralbyrås hemsida www.ssb.no